

30 BRINGETOFTA

Kyrkan från nordost

Bringetofta socken

<i>30 Bringetofta</i>	<u>1</u>
Socknen	2
Bringetofta kyrka	2
Kyrkoherdelängd:	2
Kyrkogården	3
Säterier och gårdar	3
Ekelsjö	4
Fägerhult	6
Haraldstorp	6
HaVsjö	7
Hjärtsöla.....	7
Hylte.....	8
Mattarp	8
Åsby Norra.....	8
Åsby Södra	8

Socknen

Bringetofta är en församling i Växjö stift, Nässjö kommun, Småland (Jönköpings län) med 283 inv. (1999). Terrängen är skogig höglandsbygd med bebyggelse i lid- och krönlägen.

I socknen finns närmare 500 fornlämningar: rösen av bronsålderskaraktär, spridda gravar från äldre järnålder samt ett tiotal höggravfält från yngre järnåldern, bl.a. ett stort vid byn B., därutöver finns rikligt med spår av äldre odling och röjning.

Ortnamnet (1287 de Bringatop-tom) innehåller enligt NE möjligen ett äldre namn på Lillån. Efterleden är plur. av toft = 'hustomt'. Enligt andra källor skulle namnet betyda platsen "på Toftaåns brink".

Några av byarna i socknens södra del överfördes på 1900-talet till Sävsjö kommun, så att kyrkan nu ligger nära sockengränsen. Strax utanför gränsen i öster löper norra stambanan med Bodafors stationssamhälle.

Kyrkan

Den märkliga kyrkan består av en romansk stenkyrka från 1100-talet traditionellt orienterad. Korabsiden i öster har kalkmålningar från 1200-talet. Från samma tid finns även ett krucifix.

År 1754 tillkom en vinkelställd träbyggnad mot norr, så att kyrkorummet fick en T-form. Altaret flyttades till långhusets sydvägg med en ny uppsats från 1770. Predikstolen i den nordöstra vinkeln är från 1659 och enligt en tavla skänkt av släkten Silfverhielm i Ekelsjö. Ättens vapen sitter på väggen bredvid predikstolen. Ättens gravkor "Havsjögraven" är sammanbyggt med kyrkan. Havsjö säteri har under långa tider ägts av samma släkt som Ekelsjö.

Ett märkligt inventarium är det av Johannes Månsson i Fägerhult tillverkade golvuret med tre urtavlor. Månsson var farbror till metallurgen Johan August Brinell, 1849-1925.

Kyrkoherdelängd:

Följande kyrkoherdar är kända i Bringetofta fam till 1900-talets mitt.

NicolausAndree ~1590
Benedictus Magni omkr. 1593
Canutus Benedicti d.1642
Sweno Norck 1642-77
Jonas Ingelius 1677-1704
Sveno Laurentius Hök 1704-12
Canutus Hahn 1714-34
Johan Burzell 1734-48
Magnus Bergdal 1751-71
Olof Thalín 1773-95
Anders Ljung 1797-1824
Jonas Dahlström 1826-31
Jonas Peter Lengqvist 1831-39
Knut Georg von Scheele 1839-54
Carl Johan Svalander 1855-63
Salomon Colliander 1863-78
Magnus Sjöqvist 1879-80
Oskar Valfrid Bergkrans 1922-41

Flera av dessa hade intressanta släktrationer. Nicolaus' barn kallade sig Bringius / Bringia. Av dem i andra giftet blev

- 1) sonen Nicolaus B. far till assessorn i Svea hovrätt Eric B., adlad Gyllenbring, samt svärfar till växjöbiskopen Angermannus' son Daniel Lundebergius. Bland dennes ättlingar återfinns bl a arkeologerna Wilhelm Berg och Gustaf Hallström (gm Bergs dotter), samt författaren Sten Rinaldo.
- 2) Sonen Israel blev professor i juridik i Uppsala 1648.

Än mer komplicerad är släkten omkring dottern Margareta Bringia, i sitt gifte med biskopen i Kalmar Hans Petri Ungius mor till Helena Ungia,

gift med kyrkoherden i Vrigstad Bengt Komstadius (död 1670), med vilken hon hade sonen Johannes Benedicti Komstadius (död 1675 i Reftele). Denne var i sin tur gift med Elisabet Broddesdotter Anberg, dotter till den legendariske lagmannen och gränsinspektören Brodde Jacobsson och Ingrid Lohm (död 1682). Deras dotter Elisabet Komstadia (död 1722) var Jonas Norcks första hustru (se nedan). Dessa släktförhållanden blev än mer komplicerade av att Ingrid Lohm efter Broddes död gifte om sig med Bengt Komstadius och alltså blev styvmor till den nyssnämnde Johannes K.

Sweno Norck var sannolikt bror till den Olof Norck i Jönköping, vars son Jonas Norck (1663-1729) var kyrkoherden i Sandseryd. Han var först gift med den ovan nämnda Elisabet Komstadia, och blev i sitt andra gifte med Sara Martinia morfar till Elisabet Lysén i Ekelsjö.

Oskar Valfrid Bergkrans' mormor *Beata Engdahl* var en av *Anna Helena Scönborgs* och *Per Olof Engdahls* tre döttrar och alltså syster till min morfars mor Lovisa Engdahl.

Kyrkogården

På Bringetofta kyrkogård finns en större rest sten över Anders Johan Ekedahl och hans hustru Kristina, vilka avled 1896 resp. 1925, samt en mindre liggande sten över Oskar Ekedahl. Dessa var de sista i släkten, som levde i Ekelsjö mellan 1793 och 1930-talet. Stenar saknas dock över den 1885 avlidne Carl Gustaf och Karl Johan Ekedahl, som avled 1930. Däremot finns en stor vård över den 1942 avlidne kyrkoherden Valfrid Bergkrans.

Säterier och gårdar

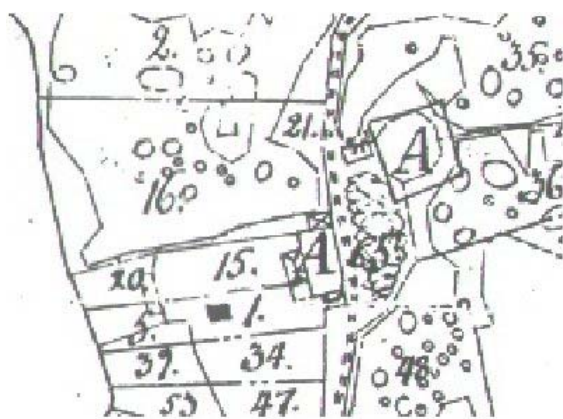
Vid kapitlets slut finns en tabell över säterier och hemman i Bringetofta socken enligt Jönköpings läns jordebok år 1795 och Peter Wieselgrens *Ny Smålands Beskrivning III*. Lund, Berlingska bokh. 1846. Wieselgren konstaterar, att "säterierna ägas nu av bönder". Några av dessa gårdar beskrivs här nedan med utdrag ur deras historia.

- 1 Tovik
- 2 Ekelsjö
- 3 Gransäng, Barkeryd
- 4 Hjärtsöla
- 5 Hylte
- 6 Klappa
- 7 Bringetofta kyrka

Här bodde släkten i Bringetofta och dess grannsocknar

Ekelsjö

De centrala delarna av Ekelsjö säteri vid storskiftet 1817. De med A markerade ytorna: mangårdsbyggnaden med sina båda flyglar och ekonomibyggnaderna förblev i fyra systors gemensamma ägo; de med Isberg resp Engdahl gifta döttrarna hade ingen del i dessa områden.

Ekelsjö ligger vid krönet på landsvägen mellan Malmbäck och Sävsjö, 359 meter över havet. Den gamla landsvägen gick över gårdsplanen framför den av två flyglar omgivna mangårdsbyggnaden. Dessa hus försvann någon gång mellan åren 1817 och 1874, för vilka skifteskartor finns bevarade. Det är inte känt, om de brunnit eller rivits. Försök att spåra rester av husgrunderna har inte gett helt säkra resultat.

Landsvägen förbi Ekelsjö skall en gång ha varit huvudväg mellan Jönköping och Karlskrona. Bringetofta socken synes också ha varit ett viktigt prästgäll och socknen hade flera betydande säterier.

På 1920-talet, när säteriet för länge sedan förvandlats till en by med flera gårdar, drogs en ny och rakare landsväg förbi byn och öster om huvuddelen av bebyggelsen. Den gamla vägen blev enbart en byväg, vars mellersta del helt förfallit, så att byns gårdar nu har flera separata tillfarter. Öster om landsvägen

ligger den på 1870-talet uppförda Norrgården för sig vid den gamla vägen, som nu är en lokal väg till Davidstorp. Denna ansluter till den nya vägen mitt emot den norra infarten till Ekelsjö. Intill denna korsning uppfördes, troligen vid slutet av 1800-talet, ett missionshus, nu omvandlat till bostadshus. Öster om landsvägen står en hög tele- eller radarmast.

På andra sidan sjön och 4,5 km åt sydväst reser sig Tomtabacken (376,9 möh), sydsvenska höglandets högsta punkt, endast 17 m högre än Ekelsjö.

Som skattlagda torp under Ekelsjö anges Orrakullen, Herrafälla, Foglabo, Storöen, Gransbo, Johannestorp, Hultet. Senare uppförs även Nynäs och Bråten (=Norrgården?).

Ekelsjö före år 1793

Tidigaste kända innehavare av 'frälse säteriet' tillhörde ätten Silfverhielm, se Bringetofta.

Omkring 1740 kom ryttmästaren Henrik Poppelman till Ekelsjö, kanske tack vare sitt adliga gifte med officersdottern Ulrika von Flygarell. Han var född i Göteborg 1686 som son till köpmannen Kaspar Poppelman och Margareta Wetterhamn från Jönköping och därmed halvkusin till Annika Bergman, vars sondotter Elisabet Lysén senare skulle flytta till Ekelsjö (se nedan). Sedan Poppelman avlidit den 8 april 1765 gifte sig hans dotter Eva med löjtnanten Isak Otto von Vicken (med anor från borgmästare Peder Gudmundsson i Jönköping). Några år senare står de som innehavare, innan de år 1768 flyttade till Kristianstad. Besittningsrätten synes därefter ha övergått till baron von Knorring, som även innehade Havsjö.

Under Ekelsjö säteri lydde bl a torpen Orrakullen och Herrafällan. Efter skiftet 1871 uppfördes Norrgården av den i Ekelsjö ännu kvarboende Ekedahls-släkten. Kartan visar, hur den gamla landsvägen ersatts av tre separate infarter till de kvarvarande gårdarna.

Säterierna Havsjö och Ekelsjö hade långa tider samma ägare, och under 1770- och 1780-talen innehades de av *Johan Gabriel Wallerman* (1714-1789), son till amiralitetssuperintendenten *Nils Wallerman* i Karlskrona, i sin tur son till prosten *Nils Wallerius* i Högsby.

När P Wieselgren i Ny Smålandsbeskrivning anger ryttmästare Popelman som innehavare av Ekelsjö säteri år 1770, och när 1795 års jordebok anger, att Capitainen Wallerman "possiderar", så lider båda tidsangivelserna helt klart av en betydande eftersläpning.

Schönborg kommer till Ekelsjö

I 1805 års jordebok anges, att "Framlidne Herr slottslänsmannen Schjönborgs Arfwingar Possiderar". Det är dock ännu oklart, hur säteriet hade fått en ofrälse ägare, men i kapitel 41 beskrivs delar av en i domböckerna påträffad process, som synes ha lett till att J P Schönborg hösten 1793 som panträttsinnehavare flyttade dit med sin familj .

Från Ekelsjö flyttade då - hyresgästerna? - Hr Magister adjunkten Athanasius Wetter (f 2/5 1756) med hustru Anna Maria Jungman (f. 1763) och fyra barn.

Säteriet splittras

Den nya familjen i Ekelsjö synes ha levt i relativt små omständigheter, i synnerhet efter Schönborgs frånfalle 1801. Det kan ha varit i syfte att frigöra kontanter genom markförsäljning som man i samband med laga skiftet 1817 bestämde sig för att dela det gamla säteriet i sex delar.

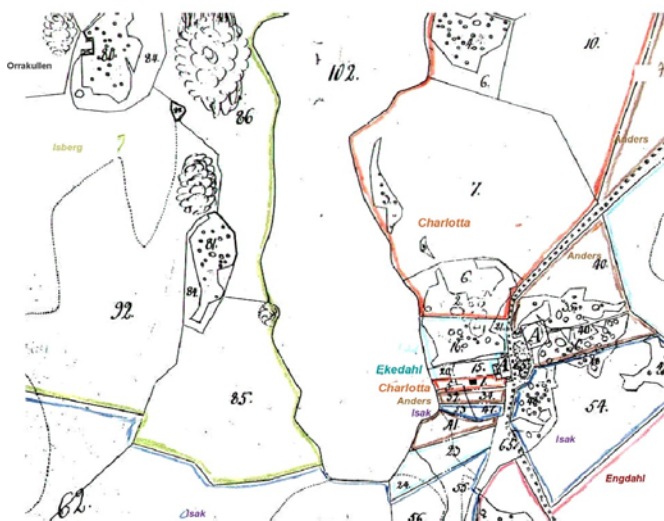
Jämställdhet anno 1817.

I ett år 1840 upprättat arvsuftesprotokoll efter Caijsa Beata Schönborg på Ekelsjö citeras ett dokument, som upprättats tjugotre år tidigare:

... "af ett utaf herr Commissions Landtmätaren D. Montelin år 1817 vid storskifte uti Ekelsjö fördt Protokoll inhämtas att 1. mtl derstädes då blifvit fördelat i 6. tedelar, hwaraf nuwarande Enkomannen Johannes Ekedahl finnes tecknad såsom ägare till ¹/₆ del.

Till protokollet fanns en s k "föreningsakt", deri denna mening influtit:

" Som Säteriet Ekelsjö äges af 6. Syskon, 2^{ne} Bröder och 4ra Systrar och Bröderne enligt Lag kunde hafwa någon större rätt än systrarne, så hafwa de det oakadt, både nu och i framtiden afstått all förmånsrätt i hemmanet, och således åtnöja sig med hwar sin 6^{tedel}, hwaruti hemmanet nu är deladt, och skall alla sex syskonen lika bidra till dess kära moders hederliga underhåll utom dess boningsställe, som för alltid blifwer i gården och hwilket rum hon vill utvälja". - ...

Vid 1817 års storskifte delades Ekelsjö i sex delar.

Ekelsjö säteri hade alltså redan vid storskiftet år 1817 på syskonens begäran delats i sex lika och med A...F betecknade delar, vilka fördelades på de sex syskonen (se bilaga).

Men 1817 års föreningsakt var inte endast en i god sämja och med en framsynt jämlikhet upprättad arvsdelning mellan bror och syster, den blev också inledningen till det gamla säteriets upplösning och omvandling till en bondby. Efter 1864 var Caijsa Betatas son och Anna Helenas dotter, dvs Carl Gustaf Ekedahl och Johanna Engdahl, och deras familj de enda kvarboende till Schönborg och Lysén.

Någon gång före nästa skifte 1871 försvann mangårdsbyggnaden; det är okänt om den brann eller levs p g a ålder. Efter detta laga skifte byggde Anders Ekedahl Norrgården (förut kallad Bråten?). Där bodde fadern Carl Gustaf som undantagshjon och Anders' efterlevande änka ända till 1925 tillsammans med den ofärdige sonen Oskar.

Anders' son Karl uppförde i början av 1900-talet ett boningshus strax norr om den gamla mangårdsbyggnadens läge - ritningarna till det från omgivningen avvikande huset med ovanligt hög takresning hade han fått från brodern Gustaf i Amerika.

Fägerhult

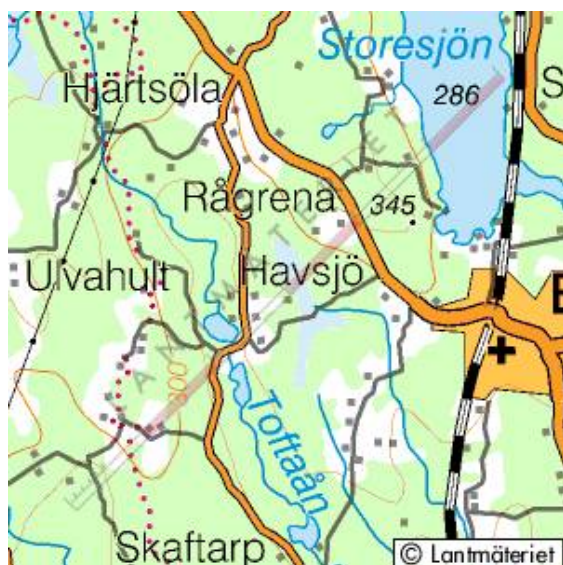
Denna gård söder om Ekelsjö ägdes vid 1800-talets mitt av Sven Gustaf Månsson och hans hustru Anna Lena Jonasson, vilka var vittnen vid Otto Ekedahls dop. Brodern *Johannes Månsson* var en skicklig mekaniker och urmakare, som byggde ett golvrur med tre urtavlor till Bringetofta kyrka. Sonen *Johan August Brinell*, f 1849 blev en internationellt känd metallurg, efter vilken bl a tekniska läroverket i Nässjö uppkallats.

Enligt Sven Axengrad, sommarboende i Ekelsjö, visas på hembygds-museet i Nässjö några stenyxor som Brinell tagit upp ur Ekelsjösjön.

Haraldstorp

Här bodde frälsefogden Lukas Esaiasson (1693-1739) från Tegnaby. Hans son Esaias (1734-1792) blev kyrkoherde i Millesvik i Värmland, tog namnet Tegnér och blev far till biskopen i Växjö Esaias Tegnér.

HaVsjö

Havsjo ligger väster om Bodafors och söder om Hjärtasöla

Detta säteri tillhörde ätten *Silverhielm*, som härstammar från skrivaren Matts Henriksson, omnämnd 1537 och i livet ännu 1571. Sonen Henrik Mattson till Gemla, Nordanskog och Havsjo stod i kung Johans tjänst, bl.a. som Erik XIV:s fångvaktare; adlad med sköldebrev 1575 och i rullorna kallad *Silverhielm*. Han stupade i Ryssland 1591 eller -92. Sonen Isak Henriksson *Silverhielm* till Nordanskog och Havsjo var assessor vid först Svea, sedan Göta hovrätt och dog 1650 som vice president där. Den sistnämndes son överstelöjtnant Johan (Elg: Göran) S. dog 1659 och begravs i Bringetofta kyrka. Sönerna major Isak Jöran (Elg: Israel) S. och ryttmästare Erik S. dog båda 1692 och begravdes i 'Havsjögraven' i Bringetofta. Av Eriks tre söner blev den äldste, Jöran, friherre och fältmarskalk, medan kornetten Patrik och sekundryttmästaren Hans Georg dog i Polen 1703, resp. 1706. I ättartavlan nämns inte Ekelsjö säteri, men en inskrift på predikstolen i kyrkan är denna skänkt *Silverhjälm* på Ekelsjö.

En av de mer remarkabla tilldragelserna på Havsjo inträffade den 27

november 1677, då överstelöjtnanten Jöran *Silverhielm*s dotter fröken Beata Cbristina *Silverhielm* vigdes vid den kände sjörövaren Gustaf Drake af Hagelsrum. Denne hade tidigare varit gift med en dotter till Jacob Skytte, den förste presidenten för Göta hovrätt. Gustaf Drake hade 1663 dömts biltog för sjöröveri, men benådats av kungen 1668. Han blev sedan förebilden för "Fribytaren på Östersjön" i romanen av Viktor Rydberg.

Därefter tillhörde Havsjo år 1795 Herr Major Cedercrona och år 1805 Herr Capitainen Ehrenberg (?).

Hjärtasöla

Hjärtasöla med Storkvarna. Inom kartan ligger även Haraldstorp, där Esaias Tegners farfar bodde som frälsefogde.

Hjärtasöla i socknens östra del, norr om Havsjo säteri, har en Norregård och en Södergård. I den senare gifte sig Gunnars morfars moster *Charlotta Engdahl* år 1844 med hemmansägaren *Karl Peter Björklund*. Gården är ännu i släktens ägo, och ättlingar i USA har namnet Gullberg.

Till Hjärtasöla Södergård hörde även Storkvarnen vid ett vattenfall i Toftaån. Dit kom år 1864 *Beata Ekedahl* och hennes make, mjölnaren och sågverksägaren *A W Karlsson*.

Hylte

Hylte ligger ca 4 km nordväst om kyrkan, vid vägen från Strete mot Tovik och Kalvsås, nära sockengränsen mot Hylletofta.

Flera av släktens grenar hade nära anknytning till denna by. Här bosatte sig Petter Johan med sin hustru Anna Johannisdotter, strax efter det att Per Johan Ekedal av Almesåkra-släkten flyttat därifrån. Härifrån kom även Jonas Ekedahls svärdotter Augusta Bard.

Mattarp

Denna by ligger ungerfär mitt i socknen, ca 2 km sydväst om Havsjö. Vid sitt giftermål med Hilda Mattelin bosatte sig J P Schönborgs sonson Claës Fredrik här vid mitten av 1800-talet. Släkten Schönborg utslöcknade på manssidan, när Claës Fredrik omkom "under en fallande ek vid vägen mot Havsjö" år 1880, efterlämnande enbart döttrar, men släktnamnet återtog under 1950-talet av senare efterkommande.

Släkten Mattelin i Mattarp och det 2 km västrut liggande Matholka har också flera anknytningar till Ekedahlsläkten.

Åsby Norra

Båda gårdarna Åsby ligger ca 3 l, mprpst om kyrkan, vid vägen mot Havjö. Norra Åsby tillhörde 1770 Landskamrer A Almqvist, troligen bror till pipfabrikören Daniel Almqvist som i Stockholm var kompanjon med tobaksfabrikören Nils Schönborg (1701-1769), en möjlig indikation på att denne tillhört den släkt som 1793 kom till Ekelsjö.

Åsby Södra

Tillhörde 1795 Herr Överintendenten Ehrenprintz (fälläsning för Ehrenpreuss vid gevärsfaktoriet i Jönköping/Huskvarna?) och 1805 Kronobefallningsman Moberg (Var detta Nils Moberg som stiftade Bringetofta Församlings schola? Minnessten på kyrkogården)

År 1846 antecknade Wieselgren i sin Smålandsbeskrivning, att "Säterierna egas nu af bönder".

Källor:

Peter Wieselgren, Ny Smålands Beskrivning III med bihang. Lund Berlingska bokh. 1846.

Nationalencyklopedin 2002-10-08.
<http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=135821>